

SAMEN OP WEG NAAR WELZIJN

DE JURIDISCHE GIDS VOOR HULPVERLENERS

Lee Uyttenhove
Catoo De Koker
(eds.)

Met bijdragen van:

|
Greet Demesmaeker
Jeroen De Mets
Fiona Denissen
Bart Hofman
Johan Peeters
Beno Schraepen
Michiel Steel
Daniel Van den Bossche

Samen op weg naar welzijn. De juridische gids voor hulpverleners

Lee Uyttenhove, Catoo De Koker (eds.)

Met bijdragen van: Greet Demesmaeker, Jeroen De Mets, Fiona Denissen, Bart Hofman,
Johan Peeters, Beno Schraepen, Michiel Steel, Daniel Van den Bossche

© 2026 Athena Uitgevers

ISBN 978-908344-919-7

D/2026/15897/0002

NUR 820

Gedrukt in de Europese Unie

Verantwoordelijke uitgever: Inge Verbeeck, Studio Logoi BV

Lay-out en zetwerk: Jeroen Migneaux

Omslagontwerp: Studio Joris Thys

Alle rechten voorbehouden. Behoudens uitdrukkelijk bij wet bepaalde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Ondanks alle aan de samenstelling van de tekst bestede zorg, kunnen noch de auteurs noch de uitgever aansprakelijkheid aanvaarden voor eventuele schade die zou kunnen voortvloeien uit enige fout die in deze uitgave zou kunnen voorkomen.

Voorwoord

In de dagelijkse praktijk van de hulpverlening worden professionals voortdurend geconfronteerd met juridische kaders, regels, wetten en verantwoordelijkheden. Of het nu gaat om deontologie, intrafamiliaal geweld, schuldenproblematieken, bewindvoering of werken met minderjarigen: het recht is overal. Toch blijkt het recht voor veel hulpverleners vaak iets abstracts te zijn, iets wat ‘voor de advocatuur’ is. Tegelijk is er bij juridische professionals soms onvoldoende inzicht in de leefwereld en de complexiteit van het hulpverleningsveld. Dit handboek wil die kloof dichten.

Dit is geen traditioneel juridisch leerboek. Het is een gids, geschreven vanuit de praktijk en met oog voor de realiteit van hulpverleners. Het doel is niet om je tot jurist op te leiden, maar om je toe te rusten met de juiste taal, denkkaders en handvatten om je rol als hulpverlener binnen een juridisch gekaderde samenleving sterker te vervullen. Daarbij ligt de nadruk op begrijpelijke taal, niet alleen voor jou als hulpverlener, maar ook voor de mensen met wie je werkt. Juridisch jargon is voor velen ontoegankelijk; dit boek helpt je om complexe juridische concepten te vertalen naar klare taal. Dat is belangrijk, want helderheid schept vertrouwen en vertrouwen is de basis van iedere goede hulpverlening.

Als coördinator van het project *Welzijnsonthaal Vlinderpaleis* zet ik mij dagelijks in om de samenwerking tussen justitie en hulpverlening te versterken en beter op elkaar af te stemmen. Bij het Welzijnsonthaal organiseren eerstelijnsadvocaten en hulpverleners een laagdrempelig, vindplaatsgericht onthaal in de Antwerpse rechtbank. Hulpvragen worden er verhelderd, er wordt informatie en advies gegeven en – wanneer nodig – gericht doorverwezen naar gepaste ondersteuning.

Het Welzijnsonthaal is een unieke samenwerkingsvorm tussen CAW Antwerpen, Stad Antwerpen, de Balie Provincie Antwerpen en de rechtbanken en parketten binnen het Vlinderpaleis. Met dit initiatief willen we de juridisering van maatschappelijke problematieken tegengaan door de noden van de rechtzoekende centraal te stellen, met aandacht voor zowel juridische als welzijnsgerichte ondersteuning. Het onthaal biedt niet alleen een antwoord op juridische vragen, maar speelt ook een belangrijke rol in de vroegdetectie en preventie van onder meer financiële moeilijkheden, psychische problemen, relationele problematieken en huisvestingskwesaties.

De nauwe samenwerking tussen rechtbanken, parketten, de advocatuur, bureaus voor juridische bijstand (BJB), OCMW's, stedelijke diensten, politie en andere betrokken actoren creëert een waardevolle, sectoroverschrijdende uitwisseling van expertise. Deze interprofessionele samenwerking leidt tot gedeelde inzichten, versterking van elkaars praktijken en een meer toegankelijke dienstverlening op maat van de rechtzoekende.

De verbinding tussen hulpverlening en justitie is essentieel – en wordt steeds belangrijker. In een tijd waarin de samenleving hoge eisen stelt aan zorg, veiligheid én verantwoordelijkheid, kruisen de werelden van hulpverlening en recht elkaar steeds vaker en intensiever. Denk bijvoorbeeld aan samenwerkingen met het parket, het Veilig Huis, de advocatuur, CAW, rechtbanken en gevangenissen.

Als hulpverlener heb je een sleutelrol in deze verbinding. Je beweegt je tussen het belang van je cliënt en de verplichtingen ten aanzien van de samenleving. Dat vraagt niet alleen om empathie en vakmanschap, maar ook om kennis van de juridische kaders waarin je handelt. Zonder dat inzicht loop je het risico grenzen te overschrijden – of juist kansen te missen om écht het verschil te maken.

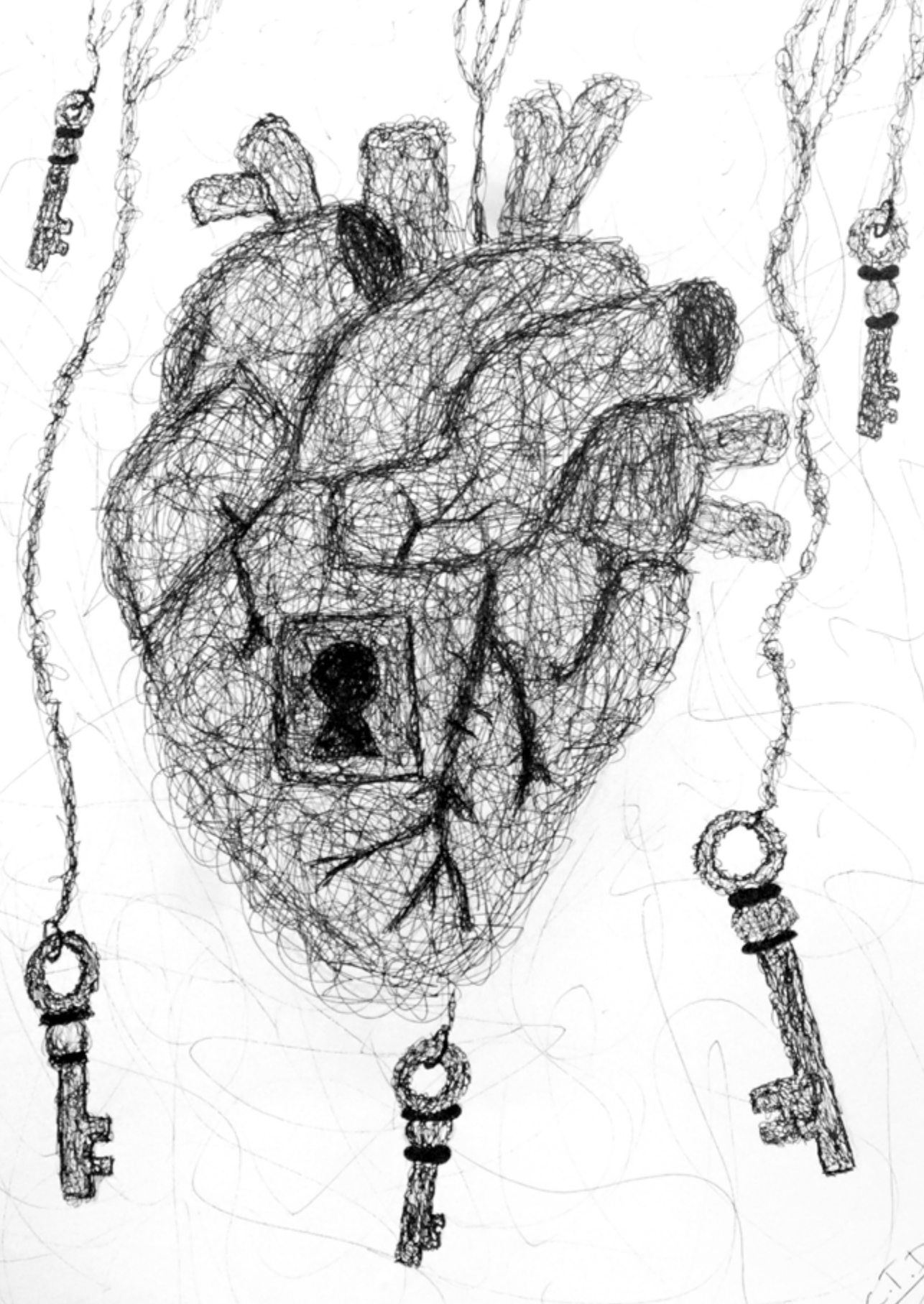
Dit handboek nodigt je uit om vanuit een ander perspectief naar het recht te kijken. Niet als beperking, maar als kader dat helpt bij het maken van professionele keuzes. Niet als iets dat je werk moeilijker maakt, maar als iets dat je werk richting en legitimiteit geeft. Door te investeren in juridische geletterdheid, versterk je jouw positie als hulpverlener én die van je cliënt. Je leert signalen beter te duiden, verantwoordelijkheden scherper te nemen en effectiever samen te werken met juridische partners.

Kortom: dit handboek is geen droge opsomming van wetten en regels, maar een uitnodiging tot dialoog. Tussen disciplines. Tussen mensen. Tussen systemen. Een brug tussen werelden, gebouwd op het fundament van helderheid, begrip en samenwerking. Want hulpverlening en justitie zijn geen tegengestelden. Ze zijn twee zijden van dezelfde maatschappelijke opdracht: zorgen voor bescherming, rechtvaardigheid en menswaardigheid.

Welkom bij een nieuw perspectief op recht voor hulpverleners.

Ilyas El Hossaini

Coördinator Welzijnsomthaal Vlinderpaleis

Voor we samen op weg gaan...

Dit boek is geschreven voor jou, student die in de toekomst een rol binnen de hulpverlening wil opnemen, en voor jou, professional of vrijwilliger die binnen de hulpverlening actief is. Dat je dit boek leest, betekent dat je de juridische landmarks van het hulpverleningstraject beter wil begrijpen of verder wil verkennen, met als doel je cliënten zo goed mogelijk te helpen.

De weg vinden naar het hoofd en het hart van cliënten is de sleutel tot hun welzijn en dus ook tot een zorgzame samenleving. CTD, een jonge kunstenaar van het project Toekans, tekende hoe de samenwerking tussen justitie en hulpverlening een sleutel tot haar hart vormt.

Na in het eerste deel van dit boek in kaart te brengen hoe het juridisch werkterrein van de hulpverlener in België is georganiseerd, bespreken we in deel twee kwesties waar veel cliënten en hulpverleners mee te maken krijgen, zoals afstamming, identiteit, contracten, schade, zelfredzaamheid en misdrijven. Het is niet ons doel om al deze thema's in detail te behandelen, wel om juridische wegwijzers te geven. In het derde deel bespreken we arbeidsstatuten, beroepsgeheimen en privacy, onderwerpen die voor elke hulpverlener bijzonder belangrijk zijn.

Met de QR-code aan het begin van elk hoofdstuk vertrekken we vanuit de realiteit: casussen, artikels, korte reportages en getuigenissen zetten je aan het denken en tonen de relevantie van de juridische begrippen, regels en denkkaders die we bespreken. Op het einde van je lectuur van elk hoofdstuk kun je aan de hand van vragen je inzicht nagaan. De mindmaps bij elk deel helpen je het overzicht te behouden. Online documenten waarvan sprake is in de tekst, kun je, net als alle bronnen waarop de auteurs zich baseerden, via de bibliografie terugvinden.

Heb je suggesties ter aanvulling of andere bedenkingen bij dit boek? Je kunt de auteurs contacteren via contact@athena-uitgevers.be.

Wij wensen je een boeiende ontdekkingstocht.

Lee Uyttenhove & Catoo De Koker
Januari 2026

We kozen ervoor om, in functie van de leesbaarheid, in dit boek naar alle derden te verwijzen met de voornaamwoorden 'hij, hem en zijn'.

OVER DE AUTEURS

LEE UYTENHOVE	Lee Uyttenhove is rechter in de rechtbank van eerste aanleg Antwerpen en doceert met enthousiasme recht aan de orthopedagogen van de toekomst van AP Hogeschool Antwerpen.
CATOO DE KOKER	Catoo De Koker behaalde een master rechten en notariaat. Ze werkt als referendaris in de rechtbank van eerste aanleg Antwerpen met een focus op het burgerlijk en familierecht en doceert recht aan de bacheloropleiding orthopedagogie van AP Hogeschool Antwerpen.
GREET DEMESMAEKER	Greet Demesmaeker behaalde een master special educational needs. Ze is praktijkgericht orthopedagoog en lector aan de bacheloropleiding orthopedagogie van AP Hogeschool Antwerpen.
JEROEN DE METS	Jeroen De Mets is rechter in de rechtbank van eerste aanleg West-Vlaanderen, waar hij strafzaken behandelt. Hij publiceert over strafrecht, de rechterlijke macht en de plaats van de rechter daarin.
FIONA DENISSEN	Fiona Denissen behaalde een master rechten en een master in het notariaat aan de KU Leuven. Ze werkt als familierechter op de rechtbank van eerste aanleg Antwerpen, met een focus op het personenrecht en het familiaal vermogensrecht.
BART HOFMAN	Bart Hofman studeerde orthopedagogiek aan Universiteit Gent en werkt sinds 2006 als docent aan AP Hogeschool Antwerpen. Hij focust op inclusie, disability studies en internationale samenwerking.
JOHAN PEETERS	Johan Peeters is rechter in de arbeidsrechtbank Antwerpen en deeltijds hoofddocent sociaal recht aan Universiteit Hasselt.
BENO SCHRAEPEN	Beno Schraepen is orthopedagoog, lector en coördinator van het kenniscentrum Mens en Maatschappij in AP Hogeschool Antwerpen. Hij is betrokken bij (inter)nationale (onderzoeks)projecten over inclusie binnen onderwijs, arbeid, vrije tijd en zorg.
MICHIEL STEEL	Michiel Steel was 17 jaar advocaat aan de balie van Antwerpen. Hij koos in 2015 voor de magistratuur. Hij werd in 2016 jeugdrechter in Dendermonde en werd in 2019 als jeugdrechter in Antwerpen benoemd, een mandaat dat hij tot op vandaag uitoefent.
DANIEL VAN DEN BOSSCHE	Daniel Van den Bossche begon als advocaat in Gent en werd in 1999 rechter. Hij was 12 jaar onderzoeksrechter en later afdelingsvoorzitter. Sinds 2020 is hij lid van de Hoge Raad voor de Justitie. In 2025 werd hij voorzitter van die raad. Hij staat bekend om zijn maatschappelijke betrokkenheid.

Inhoud

DEEL 1 JOUW JURIDISCH WERKTERREIN	1
1 Staatsstructuur en organisatie van België	3
1 Intro	4
2 Waarom recht?	4
3 De juridische organisatie van België	6
3.1 België, federale monarchie	6
3.2 België, democratische rechtsstaat	9
2 Justitie als organisatie	13
1 Intro	14
2 Voor de eerste keer naar de rechtbank	15
2.1 Het juridisch systeem	15
2.2 Het vredegerecht	16
2.3 De politierechtbank	16
2.4 De ondernemingsrechtbank	17
2.5 De arbeidsrechtbank	17
2.6 De rechtbank van eerste aanleg	17
2.7 Het hof van assisen	18
3 Waarom zijn er zoveel verschillende rechtbanken?	19
4 Hoe heten de verschillende procedures en bestaan er alternatieven?	19
4.1 Welke soorten procedures bestaan er?	19
4.2 Hoe verlopen gerechtelijke procedures?	23
5 De rechtbank nam een beslissing. Wat nu?	25
6 Wie doet wat? Waar is wat? Wat kun jij als hulpverlener doen?	27
6.1 Wie kun je verwachten tijdens een gerechtelijke procedure en wat is hun rol?	27
6.2 Hoe ziet een zittingszaal eruit?	28
6.3 Hoe bereid je jouw cliënten voor op een zitting?	29

3	Bronnen van het recht	33
1	Intro	34
2	Nationale bronnen van het recht	35
2.1	Wetgeving	36
2.2	Rechtspraak	38
2.3	Rechtsleer	39
2.4	Gewoonte	39
2.5	Algemene rechtsbeginselen	39
3	Internationale bronnen van het recht	39
3.1	Universele Verklaring van de rechten van de mens	40
3.2	Europees Verdrag voor de rechten van de mens	43
3.3	Internationaal Verdrag inzake de rechten van het kind	44
3.4	Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap	46
	MINDMAP	52

DEEL 2 HET JURIDISCH LANDSCHAP VAN JE CLIËNTEN 55

4	Mensen en hun relaties	57
1	Intro	58
2	De mens als individu	59
2.1	Het juridisch begrip 'persoon'	59
2.2	Ontstaan van de natuurlijke persoon	59
2.3	Einde van de natuurlijke persoon	63
2.4	Gevolgen	66
2.5	Identificatie van een natuurlijke persoon	66
3	De mens en zijn relaties	75
3.1	De mens als onderdeel van het gezin	75
3.2	De mens in een relationele context	93
5	Kinderen en hun welzijn	109
1	Intro	110
2	Hoe komt een jongere bij de jeugdhulpverlening en/of bij de jeugdrechtbank terecht?	111
2.1	Inleiding: de verontrustende opvoedingssituatie en het jeugddelict	111
2.2	Juridisch kader	112

2.3	Jeugdhulpverlening	112
2.4	Gerechtelijke hulpverlening bij een VOS-dossier	114
2.5	Gerechtelijke procedure bij een jeugddelict	117
3	Welke basisprincipes beschermen het belang van de jongere?	120
3.1	Fundamentele rechten van jongeren	120
3.2	Evolutie van rechten naar inspraak	121
3.3	Werkingsprincipes van het Decreet Integrale Jeugdhulp	122
3.4	Werkingsprincipes van het Jeugddelinquentiedecreet	123
4	Wat zijn de mogelijkheden van de jeugdrechter en de jeugdrechtbank?	125
4.1	Wat zijn de mogelijkheden van de jeugdrechter en de jeugdrechtbank in het kader van een VOS?	126
4.2	Wat zijn de mogelijkheden van de jeugdrechter en de jeugdrechtbank in het kader van een jeugddelict?	130
6	Werken en sociale bescherming	137
1	Intro	138
2	De belangrijkste statuten waaronder je betaalde arbeid kunt verrichten	138
3	Sociale bescherming voor wie werkt als werknemer: het arbeidsrecht	143
3.1	Individueel arbeidsrecht	144
3.2	Collectief arbeidsrecht	145
3.3	Arbeidsreglementering	146
3.4	Sociale handhaving	146
4	Sociale bescherming voor wie niet werkt: het socialezekerheidsrecht en het recht op maatschappelijke integratie	147
4.1	Ziekteverzekering	148
4.2	Werkloosheidsverzekering	149
4.3	Pensioen	150
4.4	Gezinsbijslag	150
4.5	Arbeidsongevallenverzekering	151
4.6	Beroepsziekten	152
4.7	Jaarlijkse vakantie	152
4.8	Financiering van de sociale zekerheid	153
4.9	Sociale bijstand / maatschappelijke integratie	154
5	Wat als je cliënt zijn schulden niet meer kan betalen?	154
6	Waar kan je cliënt terecht als zijn sociale rechten geschonden worden?	156
6.1	Ombudsdiensten	156
6.2	Sociale inspectie	157
6.3	Arbeidsrechtbank	157

7	Aansprakelijkheid en contracten	163
1	Intro	164
2	Buitencontractuele aansprakelijkheid in het dagelijks leven	165
2.1	Je cliënt richt schade aan iemand anders aan	165
2.2	De kinderen of huisdieren van je cliënt richten schade aan iemand anders aan	166
2.3	Het belang van een familiale verzekering	167
3	Contractuele aansprakelijkheid in het dagelijks leven	168
3.1	Ontstaan van het contract en nietigheid	168
3.2	Wat als een afspraak in een contract niet wordt nagekomen?	169
3.3	Kopen en verkopen: rechten van de consument	170
3.4	Huren en wonen	172
3.5	Schulden	176
8	Uitdagingen in het kader van zelfredzaamheid	181
1	Intro	182
2	Wat als iemand niet (meer) voor zichzelf kan zorgen?	182
2.1	Bewindvoering	183
2.2	Zorgvolmacht	185
3	Wat als iemand een gevaar vormt voor zichzelf of voor anderen?	188
3.1	Beschermende observatiemaatregel	188
3.2	Gewone procedure	189
3.3	Spiedprocedure	190
3.4	Vrijwillige behandeling onder voorwaarden	190
9	Overtredingen van strafrechtelijke spelregels	193
1	Intro	194
2	Wat is een misdrijf?	195
3	Straffen	198
4	Van de vaststelling van een misdrijf tot de strafuitvoering	202
4.1	Vrijheidsberoving of opvolging	204
4.2	De zaak komt voor de rechtbank	205
5	Kwetsbare personen in het strafrecht	210
5.1	Jonge mensen in het strafrecht	210
5.2	Psychisch kwetsbare mensen in het strafrecht	211
	MINDMAP	212

DEEL 3 AAN DE SLAG ALS HULPVERLENER	215
10 Werkgerelateerde statuten van de hulpverlener	217
1 Intro	218
2 Werken als werknemer	218
2.1 De individuele arbeidsovereenkomst	218
2.2 De collectieve arbeidsovereenkomst	220
3 Werken als zelfstandige	223
4 Werken als vrijwilliger	224
11 Privacy, beroepsgeheim en persoonsgegevens	227
1 Intro	228
2 Een zorgethische houding, what's in a name?	229
2.1 Beroepsethiek in de sociale sector	230
2.2 Deontologische beroepscode	231
2.3 Het regelgevend kader	232
3 Privacy	233
4 Beroepsgeheim	234
4.1 Wat zegt de wetgeving over vertrouwelijke informatie?	235
4.2 Wie heeft een beroepsgeheim?	236
4.3 Welke uitzonderingen bestaan er op het beroepsgeheim?	237
4.4 Wat in geval van een schending van het beroepsgeheim?	245
4.5 Discretieplicht	246
5 Hoe ga je om met persoonsgegevens?	248
6 Rechten van de patiënt	251
7 Morele dilemma's in de hulpverlening	253
MINDMAP	254
Bibliografie	257

Figuren

FIGUUR 2.1	Een rechtszaak tussen twee partijen	15
FIGUUR 2.2	De Belgische hoven en rechtbanken	15
FIGUUR 2.3	De verschillende soorten procedures	20
FIGUUR 2.4	Administratieve procedures	20
FIGUUR 2.5	Alternatieve geschillenoplossing	21
FIGUUR 2.6	Verloop burgerlijke procedure	24
FIGUUR 3.1	Rechtsbronnen	35
FIGUUR 3.2	Totstandkoming van wetgeving	38
FIGUUR 4.1	Procedure zwangerschapsafbreking	63
FIGUUR 4.2	Procedure euthanasie	65
FIGUUR 4.3	Procedure naamsverandering	69
FIGUUR 4.4	Procedure geslachtsaanpassing	71
FIGUUR 4.5	Aanknopingspunten afstammingsrecht in België	76
FIGUUR 4.6	Vaststelling ouderschap: drie mogelijke manieren	77
FIGUUR 4.7	Twee vormen van adoptie	86
FIGUUR 4.8	Adoptieprocedure	88
FIGUUR 4.9	Evolutie afstammingsrecht	92
FIGUUR 4.10	Bloedverwantschappen	95
FIGUUR 5.1	Procedure bij de intersectorale toegangspoort	113
FIGUUR 5.2	Aanmelding bij een gemandateerde voorziening	114
FIGUUR 5.3	Gerechtelijke hulpverlening	119
FIGUUR 6.1	De drie klassieke statuten	140
FIGUUR 6.2	Socialezekerheidsinstellingen	148
FIGUUR 6.3	De totale loonkost	153
FIGUUR 7.1	Voorwaarden buitencontractuele aansprakelijkheid	165
FIGUUR 8.1	Beschermingsmaatregel	184
FIGUUR 9.1	Misdrijf	195
FIGUUR 9.2	Materieel en moreel bestanddeel van een misdrijf	196
FIGUUR 9.3	Straffen	199
FIGUUR 9.4	Strafonderzoek	202
FIGUUR 9.5	Vrijheidsberoving of opvolging	204
FIGUUR 9.6	Verloop van de procedure	205
FIGUUR 11.1	Positionering beroepsethiek	232
FIGUUR 11.2	Discretionaire ruimte	235

Tabellen

TABEL 1.1	De drie machten	7
TABEL 5.1	Jeugdrechter versus jeugdrechtbank	119
TABEL 5.2	Overzicht maatregelen VOS en jeugddelict	135
TABEL 7.1	Voorbeelden grote en kleine herstellingen	173
TABEL 8.1	Bewindvoering en zorgvolmacht: verschillen	187
TABEL 8.2	Bewindvoering en zorgvolmacht: gelijkenissen	187
TABEL 9.1	Moreel bestanddeel van een misdrijf	197
TABEL 9.2	Straffen en maatregelen	200
TABEL 11.1	Beroepsgeheim versus discretieplicht	247
TABEL 11.2	Vertrouwenspersoon versus vertegenwoordiger	252

01

Deel |

**Jouw juridisch
werkterrein**

Inhoud

1	Intro	4
2	Waarom recht?	4
3	De juridische organisatie van België	6

Hoofdstuk 1

Staatsstructuur en organisatie van België

Lee Uyttenhove

1 Intro

Uit de realiteit

qrcd.de/bgSvE8

Een collega zei me eens: “Waar mensen zijn, wordt gemest.” Mensen bereiken mooie dingen, maar ze botsen soms op hun grenzen en gebreken. Samenleven vraagt dus meer dan goede wil. Het vraagt organisatie, samenwerking en bescherming.

Wat als één leider van een land zou beslissen wie er met wie mag trouwen, of wie naar school mag? Of wat als er geen waarborgen zouden bestaan over wie beslist over schuld en onschuld? Of wat als de overheid rechters op basis van politieke voorkeur benoemt, waardoor ze hun onafhankelijkheid kunnen verliezen? Deze vragen tonen waarom een goed georganiseerde samenleving nood heeft aan duidelijke regels en aan een evenwichtige verdeling van macht.

Doorheen de geschiedenis zocht de mens steeds naar structuren om het samenleven te organiseren. Vroeger waren dit bijvoorbeeld het ritme van de seizoenen en de natuurverschijnselen of het geloof in goden. In het hedendaagse België gebeurt de organisatie van de samenleving via het recht, binnen een federale staatsstructuur en een democratische rechtsstaat.

In dit hoofdstuk ontdek je hoe België juridisch is opgebouwd, welke instellingen een rol spelen, hoe wetten tot stand komen en hoe rechtsbescherming wordt geboden. Je leert ook wat dit betekent voor jou als hulpverlener: hoe je cliënten hun rechten kunnen uitoefenen, hoe jij binnen dit systeem functioneert en hoe recht en hulpverlening samen bouwen aan een menswaardig traject.

2 Waarom recht?

Recht heeft de bedoeling om het maatschappelijk leven tussen mensen tegenover elkaar en de overheid te structureren, organiseren en leefbaar te maken. Dit gebeurt aan de hand van **rechtsregels** die afspraken en spelregels vastleggen door iets op te leggen, te verbieden of juist toe te laten. De toepassing van deze regels is in principe voor iedereen in gelijkaardige omstandigheden hetzelfde én door de overheid **afdwingbaar**. Dit wil zeggen dat de overheid je

kan verplichten deze regels na te leven en niet-naleving ervan bijvoorbeeld kan bestraffen. De voorspelbaarheid van dit systeem zorgt voor **(rechts)zekerheid**.

Je kunt de rechtsregels opdelen in regels van privaatrecht en regels van publiekrecht:

- Rechtsregels die de verhouding tussen mensen onderling regelen, noem je **privaatrecht**. Voorbeelden zijn het verbintenissenrecht en het familierecht (onderwerpen die verder in het boek aan bod komen).
- Rechtsregels zoals de Grondwet (zie hoofdstuk 3) bepalen hoe het land georganiseerd is, werkt en zich verhoudt tegenover haar burgers en andere landen. Dit noem je **publiekrecht**. Strafrecht is een voorbeeld van publiekrecht.

Recht is echter meer dan een verzameling regels: het weerspiegelt ook de **waarden en normen** die een maatschappij als belangrijk beschouwt. Sommige rechtsregels sluiten nauw aan bij wat we als 'juist' en 'goed' beschouwen, andere zijn er zelfs rechtstreeks uit voortgekomen.

Een laatste interessante indeling van het recht is het verschil tussen regels van openbare orde, van dwingend recht en van aanvullend recht:

- Bepaalde **regels** zijn zó fundamenteel dat ze tot de **openbare orde** behoren. Dat betekent dat ze automatisch toegepast moeten worden. Je kunt er niet van afwijken, ook de rechtbank niet. Denk aan het recht op leven of de voorwaarden waaronder een zwangerschap mag worden afgebroken. Zo zou een contract waarin je overeenkomt dat je een abortus kunt laten uitvoeren buiten de termijn die de wet voorziet de regels van openbare orde schenden. De rechtbank houdt geen rekening met de afspraken in dergelijke contracten.
- **Regels van dwingend recht** hebben dan weer als doel een bepaalde groep binnen de maatschappij te beschermen. Vaak zijn dit groepen van mensen die zich om de één of andere reden in een zwakkere positie bevinden, zoals consumenten, huurders of werknemers. Indien toch van deze regels wordt afgeweken, kan de beschermde partij de schending hiervan aankaarten bij de rechtbank én vragen om toch te kunnen genieten van de bescherming die de regels van dwingend recht voorzien. Indien een verhuurder van een woning bijvoorbeeld zes maanden huurwaarborg zou vragen aan een huurder, dan kan de huurder dit voor de rechtbank betwisten. Dat is zelfs het geval wanneer de huurder een contract tekende dat een huurwaarborg van zes maanden huur vermeldt en de huurder die zes maanden huurwaarborg

al betaald zou hebben. De rechtsregel zegt namelijk dat de huurwaarborg maximaal drie maanden huur mag zijn en die is van dwingend recht.

- Tot slot zijn er nog **rechtsregels van aanvullend recht**. Dit zijn regels die als uitgangspunt gebruikt kunnen worden, maar waarvan je zelf kunt kiezen of, en in welke mate, je ze van toepassing maakt op jouw situatie. Een koppel kan bijvoorbeeld een huwelijkscontract opmaken waarin het kiest voor het stelsel van scheiding van goederen. Dat wijkt af van de aanvullende regels van het wettelijk stelsel die van toepassing zouden zijn als de twee geen huwelijkscontract hadden, namelijk een gemeenschappelijk huwelijksvermogen (zie ook hoofdstuk 4).

Het is niet gemakkelijk om te weten welke regels van openbare orde, van dwingend of van aanvullend recht zijn. Soms staat het in de wet zelf, maar vaak niet. In geval van twijfel, kan een jurist je informeren.

3 De juridische organisatie van België

Om te begrijpen hoe de overheid dit recht kan afdwingen, is het nuttig om te weten hoe het recht deze overheid organiseert.

3.1 België, federale monarchie

Ten tijde van de oprichting van het land in 1830 was de vraag of België een **republiek** of een **monarchie** zou worden. Het werd het laatste, zodat ons staatshoofd een **koning** – en dus geen verkozen **president** – is. Die beslissing was toen te begrijpen omdat de omliggende landen niet erg positief reageerden op de oprichting van ons land. Om de gemoederen te sussen, koos men voor Leopold I als koning, een Duitse prins met Britse huwelijksbanden. Op die manier leefde de hoop dat de omliggende landen België als nieuw land gunstig gezind zouden zijn. Wanneer de koning sterft of zijn functie neerlegt, is in principe zijn oudste zoon of dochter de opvolger. Daarom is België een **erfelijke monarchie**.

Verder kent ons land drie staatsmachten, namelijk de wetgevende, de uitvoerende en de rechterlijke macht. Een **staatsmacht** is een instelling die een aan haar toegewezen macht uitoefent en hiervoor verantwoording moet afleggen. Kort samengevat heeft de **wetgevende macht** de bevoegdheid om wetten te maken en om de uitvoerende macht te controleren. De **uitvoerende macht** voert de wetten die de wetgevende macht maakt uit en bestuurt het land. De **rechterlijke macht** houdt toezicht op de naleving van de wetten door de overheid, maar ook door de burgers.

De wetgevende macht bestaat uit de koning én de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat waarin parlementsleden zetelen. De uitvoerende macht bestaat uit de koning én ministers. De rechterlijke macht tot slot bestaat uit rechtbanken en hoven waarin rechters en raadsheren (dit zijn rechters in hoven van beroep en het Hof van Cassatie) zetelen.

TABEL 1.1 De drie machten

Staatsmacht	Wat?	Wie?
Wetgevende macht	Wetten maken Uitvoerende macht controleren	Koning Parlement (Kamer van Volksvertegenwoordigers + Senaat)
Uitvoerende macht	Wetten uitvoeren Het land besturen	Koning Regering (ministers)
Rechterlijke macht	Toeziën op de naleving van rechtsregels (door overheid en burgers)	Rechtbanken Hoven

De scheiding der machten

Je hoorde waarschijnlijk al eerder van de **scheiding der machten**, maar het is juist om te spreken over een samenwerking van deze machten. Hoewel deze machten hun functie onafhankelijk van elkaar uitoefenen, zorgt de juiste werking ervan dat de staatsmachten in evenwicht blijven. Dat is belangrijk om te voorkomen dat één macht te veel invloed krijgt. Een voorbeeld over asiel maakt dit duidelijk:

- De wetgevende macht stipfelt de voorwaarden uit om in aanmerking te komen voor asiel in ons land en richtte een rechtscollège op om over de toepassing van deze regels te waken, namelijk de Raad voor Vreemdelingenbetwistingen. De wet voorziet ook hoe de rechters van de Raad voor Vreemdelingenbetwistingen benoemd worden.
- De uitvoerende macht – de bevoegde minister – benoemt deze rechters volgens die wettelijk vastgelegde regels.
- De Raad voor Vreemdelingenbetwistingen neemt vervolgens als onafhankelijk (dit wil zeggen zonder inmenging van politieke of administratieve overheden) bestuurlijk rechtscollège een beslissing over de vraag of de overheid de regels over het asiel in een bepaald geval correct toepaste. Zo kan de Raad bijvoorbeeld beslissen dat de overheid onterecht asiel weigerde aan een vreemdeling.

Dit voorbeeld toont aan hoe kwetsbaar het evenwicht van de samenwerking tussen de drie staatsmachten is. De regeringsplannen anno 2025 om deze rechters niet langer voor het leven maar voor een termijn van vijf jaar te benoemen en de eventuele verlenging van deze aanstelling afhankelijk te

maken van de beslissing van de bevoegde minister, deed de wenkbrauwen fronsen, zeker omdat de bevoegde minister tegelijk overwoog om deze rechters quota op te leggen. Dat is de reden waarom deze rechters en een aantal professoren een brief aan de minister schreven. In deze brief uitten zij onder meer hun bezorgdheid over de benoemingen voor een termijn van vijf jaar en de onafhankelijke werking van justitie, de mogelijkheden die de ministers in het regeerakkoord voorzien om zich te kunnen mengen in de samenstelling van de rechtbanken en zelfs tijdens de procedures, en over het feit dat de ministers reeds lange tijd de beslissingen die zij nemen naast zich neerleggen.

Dat België een slechte leerling is op het vlak van asielbeleid, legde ook de Raad van State in Nederland in een arrest van 23 juli 2025 opnieuw bloot. Dit Nederlandse rechtscollege besliste dat Nederland alleenstaande, mannelijke asielzoekers niet mag terugsturen naar België in het kader van een asielaanvraag, omdat België er niet in slaagt om deze categorie mensen de nodige bescherming en opvang te bieden en hiermee mensenrechten schendt. Een soortgelijke waarschuwing krijgt België al jaren in verband met de leefomstandigheden van gedetineerden in gevangenissen.

De rol van de koning

Dat een koning geen louter ceremoniële functie heeft, toonde koning Boudewijn in 1990 toen hij aangaf ernstige gewetensbezwaren te hebben bij de ondertekening van een wet die een zwangerschapsafbreking mogelijk maakte. De koning moet als lid van zowel de wetgevende en uitvoerende macht wetten mee ondertekenen nadat het parlement die goedkeurde. De ministers zaten met de handen in het haar. De weigering van de koning om een wet mee te ondertekenen die het parlement met een meerderheid van de stemmen goedkeurde, botste per slot van rekening met de principes van de democratie. Als oplossing stelde de regering vast dat de koning zich gedurende 36 uur in de onmogelijkheid bevond om te regeren, de periode waarbinnen de regering de abortuswet uitzonderlijk zonder de koning aannam en ondertekende. Deze situatie staat in de geschiedenisboeken als de **mini-koningskwestie** en toont aan dat een koning – hoewel die slechts over een beperkte persoonlijke macht beschikt – toch een impact heeft.

Jouw werkveld als hulpverlener

Hoe beïnvloedt deze staatsstructuur jouw werkveld als hulpverlener? Jouw werkomgeving, de structuren en procedures zijn het gevolg van regelgeving die de wetgevende macht opstelt. Omdat België de macht in de loop van de geschiedenis niet alleen over staatsinstellingen, maar ook over 'geografische' deelstaten verdeelde, raakten de wetgevende en de uitvoerende macht versnipperd. Deze versnippering, die het gevolg is van onder meer verschillen in taal, onderwijs en economie,

leidde tot de evolutie van België van eenheidsstaat naar een federale staat. In een **eenheidsstaat** beslist één centrale overheid, terwijl de beslissingsbevoegdheid in een **federale staat** toekomt aan deelstaten zoals gemeenschappen en gewesten, die over een deel van het grondgebied over bepaalde bevoegdheden een eigen bestuur voeren. België kent naast het federale niveau op deelstatelijk niveau **gemeenschappen, gewesten**, provincies, steden en gemeenten.

Als hulpverlener krijg je dus vaak te maken met versnipperde bevoegdheden. In het kader van de gerechtelijke jeugdhulp betekent dit bijvoorbeeld dat de regels over de samenstelling en werking van de jeugdrechtbank en de gesloten jeugdinstellingen volgen uit rechtsregels die de wetgevende macht stemt op federaal niveau. De werkingsmiddelen van deze instellingen zijn het gevolg van beslissingen van de bevoegde federale ministers. Door de **defederalisering** kreeg de Vlaamse Gemeenschap de inhoudelijke bevoegdheid over de materie van de jeugdhulp. De bevoegdheden justitie en volksgezondheid zijn dan weer federaal.

Dat de hulp op beleidsniveau versnipperd is, maakt het antwoord op de hulpvraag van jongeren er niet makkelijker op en jouw werk als hulpverlener evenmin. Alleen op federaal vlak moet je als hulpverlener al rekening houden met de FOD Justitie, Sociale Zekerheid, Volksgezondheid en Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal overleg.

Misschien slaat jouw hulpverlenershart niet alleen sneller van werk op het terrein, maar ambieer je ook beleidswerk. Dan is het interessant om te weten dat je niet alleen binnen zorginstellingen kunt bouwen aan beleid. Ook op macroniveau kun je jouw expertise, kennis en passie gebruiken om aan het wetgevend kader of het beleid mee te werken. Zo kun je aan de slag als kabinetsmedewerker van een minister of deel uitmaken van een commissie die regelgeving uitwerkt (zie ook hoofdstuk 3), of zelfs parlements lid of minister worden. Vanaf het ogenblik dat je 18 jaar bent en de Belgische nationaliteit hebt, kun je je kandidaat stellen voor deze mandaten.

3.2 België, democratische rechtsstaat

Rechtsbescherming

Hierboven kwam het al kort aan bod: de organisatie van de staatsmachten waarborgt een evenwichtige en democratische samenwerking. Naast dit wederzijds controlemechanisme draagt ook het feit dat België een **rechtsstaat** is hiertoe bij. In een rechtsstaat moeten immers niet alleen burgers maar ook de overheid zich aan de rechtsregels houden.

Deze regels komen op een **democratische** wijze tot stand. Dat betekent dat een rechtsregel in de meeste gevallen pas tot stand komt als het aantal parlementsleden dat vóór de wet stemt groter is dan het aantal dat ertegen stemt. Concreet betekent dit dat er voldoende beslissingsgerechtigde personen aanwezig zijn én dat de stemmen vóór de wet van deze aanwezigen een meerderheid uitmaken van de aanwezige, beslissingsgerechtigde personen (50% + 1 van de aanwezige parlementsleden die deelnemen aan de stemming). Bovendien mag een nieuwe rechtsregel geen inbreuk plegen op de grondrechten zoals de Grondwet of mensenrechten, bijvoorbeeld in internationale verdragen (zie ook hoofdstuk 3). Parlementsleden die over wetten stemmen, zijn verkozen via verkiezingen. Vanaf het ogenblik dat je stemgerechtigd bent, oefen je dus door een stem uit te brengen op de persoon of partij van jouw keuze impact uit op het beleid.

De waarborgen van de rechtsstaat situeren zich in de **rechtsbescherming** die ze biedt. Overheden en burgers moeten erop kunnen vertrouwen dat zij geschillen over bevoegdheden, rechtsregels en de toepassing ervan in individuele discussies aan het oordeel van een **onafhankelijke en onpartijdige rechter** kunnen voorleggen. Om die taak goed te kunnen vervullen, moet deze rechter niet alleen over een wettelijk kader beschikken, maar hiervoor ook de nodige middelen toegewezen krijgen van de uitvoerende macht. Wanneer er bijvoorbeeld onvoldoende geschikte juristen gevonden worden die rechter willen worden, komt de goede werking van justitie onder druk te staan. Een familierechter die 40 dossiers moet behandelen op een zitting van vier uur, kan deze zaken evident niet met dezelfde zorg en aandacht bekijken als een rechter die op een zitting de helft van dat aantal dossiers moet behandelen.

Het Grondwettelijk Hof en de Raad van State

Rechtsbescherming wordt op verschillende manieren geboden. Zo ziet het **Grondwettelijk Hof** erop toe dat de wetgevende macht rechtsregels uitvaardigt die binnen haar bevoegdheid vallen én hierbij de **principes van gelijkheid en non-discriminatie** – zoals voorzien in de Grondwet – respecteert. Het Grondwettelijk Hof kan een rechtsregel binnen een periode van zes maanden na de bekendmaking ervan in het Belgisch Staatsblad (BS) vernietigen als die in strijd is met bijvoorbeeld het gelijkheidsbeginsel. Om deze procedure te vermijden, kan het Grondwettelijk Hof de wetgevende macht tijdens de voorbereiding van een nieuwe wet ook advies geven. Tot slot kunnen ook rechters aan het Grondwettelijk Hof vragen of een rechtsregel die iemand in een procedure toepast het gelijkheids- of non-discriminatiebeginsel schendt. Als dat het geval is, zal de rechter deze rechtsregel in dat geschil niet toepassen.

Daarnaast bestaat er nog een ander rechtscollege, de Raad van State. De **Raad van State** kent twee afdelingen, namelijk de afdeling Wetgeving en de afdeling Bestuursrechtspraak. De **afdeling Wetgeving** geeft in de totstandkomingsfase van een rechtsregel een niet-bindend advies over de wettigheid en leesbaarheid van de regelgeving in spé. De **afdeling Bestuursrechtspraak** behandelt beroepen tegen eenzijdige beslissingen van de overheid, met een moeilijk woord ‘**eenzijdige bestuurlijke rechtshandelingen**’ genoemd, zoals de benoeming van een rechter of de intrekking van subsidies. Een procedure voor de afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State is een voorbeeld van een administratieve procedure (zie hoofdstuk 2).

Het Grondwettelijk Hof en de Raad van State maken in tegenstelling tot de andere rechtbanken en hoven geen deel uit van de rechterlijke macht. Toch staan zij ook in voor de rechtsbescherming van de burger en maken ze samen met de rechterlijke macht het fundament van België als rechtsstaat uit. Hoe de rechterlijke macht in België bijdraagt aan deze rechtsbescherming lees je in het volgende hoofdstuk.

Hulpverlening en justitie: ketenpartners

Voor jou als hulpverlener is enige kennis van de werking van justitie en van enkele domeinen van het recht vanzelfsprekend. Hulpverlening en recht hebben immers grotendeels hetzelfde doel: hoe kun je mensen helpen met de uitdagingen van het leven en samen met je cliënten werken rond wonen, inkomen, gezondheid en relaties? Als hulpverleners en juristen over de muren van hun professionele domeinen durven te kijken, kan dit alleen maar bijdragen tot een duurzaam antwoord of een plan van aanpak op lange termijn dat rekening houdt met de verschillende levensdomeinen van de cliënt. Hulpverlening en justitie zijn niet voor niets **ketenpartners**: onlosmakelijk verbonden en samen bouwend aan hetzelfde traject. Zonder afstemming tussen hulpverleners en juristen, dreigt elke hulp enkel symptoombestrijding te blijven. Door structureel samen te werken, ondersteun je als jurist of als hulpverlener een duurzame verandering voor je cliënten.

Scan de QR-code opnieuw
en beantwoord de vragen.

qrco.de/bgSvE8

Inhoud

1	Intro	14
2	Voor de eerste keer naar de rechtbank	15
3	Waarom zijn er zoveel verschillende rechtbanken?	19
4	Hoe heten de verschillende procedures en bestaan er alternatieven?	19
5	De rechtbank nam een beslissing. Wat nu?	25
6	Wie doet wat? Waar is wat? Wat kun jij als hulpverlener doen?	27

Hoofdstuk 2

Justitie als organisatie

Lee Uyttenhove

2

1 Intro

Uit de realiteit

qrcode.de/bgTymQ

De rechtbank maakt voor de meeste mensen geen deel uit van het dagelijks leven. Wanneer je cliënt bijvoorbeeld een uitnodiging krijgt van de politierechter om zich te verantwoorden voor een snelheidsovertreding, hij wil scheiden, of volgens hem onterecht ontslagen werd, komt hij wel in de onbekende wereld van justitie terecht.

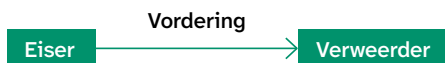
Rechtbanken zijn er echter niet alleen om beslissingen te nemen in conflictsituaties. Ze zijn er ook om mensen te begeleiden om hun leven weer op het juiste spoor te krijgen, zelf tot een oplossing te komen in een probleemsituatie of bij te dragen aan mooie gebeurtenissen zoals de adoptie van een kind.

Wanneer jouw cliënten met justitie geconfronteerd worden, kun jij als hulpverlener een rol spelen door hen te informeren, door als vertrouwenspersoon of getuige bij te dragen aan de procedure, of door een verklaring op te stellen. Je kunt met andere woorden een brugfiguur zijn tussen jouw cliënten en de juridische wereld door bijvoorbeeld hulpverleningstrajecten te coördineren parallel aan eventuele juridische procedures.

In dit hoofdstuk maken we je wegwijs in deze wereld, waarvan de wettelijke bepalingen in het **Gerechtelijk Wetboek** staan. Welke rechtbanken zijn er en voor welke situaties kom je er terecht? Hoe verlopen gerechtelijke procedures? Wie is wie, waar is wat, wie doet wat? Hoe kun je jouw cliënten voorbereiden op een rechtbankbezoek? Wat is de impact van een gerechtelijke procedure op jouw cliënten én hoe kun of moet je met deze impact rekening houden tijdens jouw begeleiding?

In dit hoofdstuk behandelen we de meest voorkomende situatie, namelijk een rechtszaak tussen minstens twee partijen. De partij die iets nastreeft, is de **eisende partij** (eiser, eiseres, eisers). De partij van wie iets wordt gevraagd, zoals de betaling van achterstallige huurgelden of schadevergoeding, het herstellen van schade of de omgangsregeling over de kinderen noem je de **verwerende partij** (verweerder, verweerster of verweerders). De ruzie, of het geschil waarover de rechtbank oordeelt, is de **vordering**.

FIGUUR 2.1 Een rechtszaak tussen twee partijen

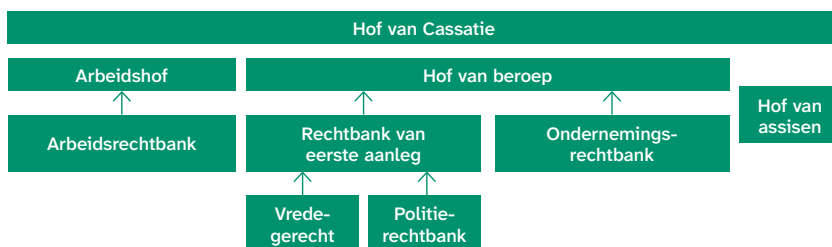
2 Voor de eerste keer naar de rechtbank

2.1 Het juridisch systeem

Welke rechtbanken zijn er en voor welke situaties kunnen je cliënten er terecht? Ook al kom je als hulpverlener niet met alle rechtbanken in aanraking, toch is het goed om te begrijpen hoe het juridisch systeem georganiseerd is. Het helpt je om je cliënten correct te informeren en te begeleiden.

Je kunt de Belgische hoven en rechtbanken samenbrengen in volgend schema.

FIGUUR 2.2 De Belgische hoven en rechtbanken

Onderaan het schema zie je de vrederechten en de politierechtbanken. Op het niveau erboven zie je de rechtbanken van eerste aanleg, de arbeidsrechtbanken en de ondernemingsrechtbanken. In deze rechtbanken oordelen rechters voornamelijk **'in eerste aanleg'**: ze nemen voor de eerste keer een beslissing in een rechtszaak. Daarom bespreken we hier ook het hof van assisen. De rechtbanken en hoven waar je pas terechtkomt als je het niet eens bent met de uitspraak van de rechter in eerste aanleg – het arbeidshof, hof van beroep en Hof van Cassatie dus en soms ook de rechtbank van eerste aanleg – bespreken we in paragraaf 6.

We bekijken eerst welk soort zaken de verschillende rechtbanken behandelen die beslissingen nemen in eerste aanleg. Zo kun je jouw cliënten hierover informeren, waardoor ze beter weten bij wie ze terechtkunnen.